

УДК 378.014.5(73)''1950/2000''

О. Я. Стойка

**ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА США У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ
(друга половина ХХ-го ст.)**

За останні роки різні світові процеси – глобалізація, науково-технічний прогрес, структурні зміни в економіці – спричинили реформування національних освітніх систем. Освіта в розвинутих країнах світу стала визначальним джерелом економічного зростання. Відбувся радикальний перегляд освітніх політик, а освіта набула важливого значення в державних стратегіях розвитку.

Індикатором сучасних освітніх світових тенденцій є американська вища школа, яка ефективно виконує поставлені завдання забезпечення освітою всіх категорій населення і задоволення потреб ринку праці у фахівцях різної кваліфікації. Вища освіта США – це пріоритетна сфера американської державної політики, адже від рівня освіти залежить економічне становище країни. Відтак актуальним є висвітлення та аналіз розвитку освітньої політики США, що обумовлює потенційні можливості використання позитивного досвіду її формування та реалізації в нашій країні.

В Україні проблема державної освітньої політики входить до кола наукових інтересів таких учених як: В. Андрущенко, М. Згуровський, В. Луговий, В. Козаков, К. Корсак, В. Кремень, В. Огнев'юк, М. Степко, Т. Фініков та ін. Серед американських дослідників варто відзначити У. Боуена, Д. Бока, У. Бартлі, Д. Дудерштадта, Б. Лоссайна, К. Кеппа, У. Мессі, Р. Мілларда, С. Хонака та ін.

Друга половина ХХ століття вважається особливо значимим періодом у розвитку державної освітньої політики США, оскільки, як зазначає К. Керр, саме в цей час відбувається кульмінація законотворчості в сфері вищої освіти [1, с. 11].

Ще за президентства Ф. Рузвельта (1933-1945 рр.) у Сполучених Штатах було прийнято закон про надання пільг колишнім військовослужбовцям (закон Білла). У післявоєнний період реформи освітньої сфери були продовжені президентом Г. Труменом (1945-1953 рр.). Зокрема, на підставі закону Білла були розроблені програми допомоги ветеранам, які шляхом субсидування і кредитування дали змогу тисячам колишніх солдатів розпочати протягом 1944-1951 рр. навчання у вищих навчальних закладах країни. Пізніше цей закон поширився на військовослужбовців учасників Корейської війни (1952 р.) і війни в Південно-Східній Азії (1966 р.). Таким чином, розробка та впровадження освітніх програм повоєнного періоду стали першим поштовхом до розвитку вищої освіти США.

Незважаючи на низку проведених на той час освітніх реформ, розвиток вищої школи не був пріоритетним напрямком державної політики США. Так, Д. Філіппова зазначила: „У Сполучених Штатах Америки побутує думка, що нова освітня політика країни розпочалася з часу другої світової війни, коли уряд став виділяти університетам значні асигнування на проведення наукових досліджень і стипендії демобілізованим. Але державне фінансування університетської науки було викликано не наміром уряду вдосконалити систему вищої освіти, а тим, що фундаментальна наука США, розвитку якої особливо потребувала війна, була сконцентрована в основному в університетах. Витрати на стипендії згідно закону 1944 р. про пільги ветеранам війни також були спричинені не бажанням уряду розвивати вищу освіту, а прагненням скоротити кількість безробітних” [2, с. 108].

При президентстві Д. Ейзенхауера (1953-1961 рр.), а саме в 1957 році, вища освіта одержала другий суттєвий імпульс свого розвитку, який пов'язаний із запуском в СРСР першого штучного супутника Землі. Д. Ейзенхауер, у зверненні до американського народу зазначив: „На даний час наші школи є важливішими за радіолокаційні станції; вони є потужнішими, аніж енергія атома” [3, с. 121]. Згодом була прийнята низка законодавчих актів, серед яких – закон про освіту в інтересах національної оборони (National Defence Education Act, 1958 р.). Цей закон визначав основну мету державної політики в галузі освіти – зміцнення військово-технічного потенціалу США. Також цим законом були визначені заходи з розвитку наукового потенціалу країни, підготовки фахівців з технічних і природничих наук, іноземних мов; особлива увага в законі зверталася на пошук і навчання талановитої молоді. Таким чином, очевидно, що освітні реформи цього періоду були викликані прагненням керівництва країни зміцнити національну оборону.

Визначальним поштовхом у розвитку американської вищої школи стало проголошення і впровадження президентом Л. Джонсоном (1963-1969 рр.) програми „великого суспільства”. Дана програма передбачала розробку і реалізацію низки реформ у сфері освіти. У 1963 році було прийнято закон про

технічне забезпечення вищої освіти, внаслідок якого значно збільшено інвестиційний фонд державних навчальних закладів; закон про доступність вищої освіти, який визначав умови кредитування навчання і будівництва коледжів; закон про розвиток професійної освіти. У 1965 році був прийнятий закон про початкову та середню освіту, який передбачав значну федеральну підтримку системи освіти в цілому і закон про вищу освіту, відповідно до якого кожний бажаючий міг вступати до коледжу.

Значною проблемою Сполучених Штатів вважається расова дискримінація, особливий прояв якої спостерігався у 60-их роках минулого століття. У період президентства Д. Ейзенхауера та його наступника Дж. Кеннеді (1961-1963 рр.) було прийнято низку рішень і законів, які забороняли расову дискримінацію в школах. У 1954 році законодавчо закріплено право на освіту афроамериканців.

На початку 1970-х років у США масового характеру набув студентський рух. Головною метою цього руху була боротьба проти соціальної несправедливості та бідності, расової дискримінації, війни у В'єтнамі та ін. Для придушення виступів студентів президентом Р. Ніксоном (1969-1974 рр.) запроваджувалися жорсткі заходи. Зокрема, 4 травня 1970 р. проти студентів Кентського університету була застосована зброя, в результаті чого загинули четверо студентів.

У період президентства Р. Ніксона реформування вищої освіти було незначним. Складна економічна ситуація призвела до призупинення низки соціальних програм, зокрема в сфері освіти. Але саме Р. Ніксон вперше акцентував на розвитку програми кредитування у сфері вищої освіти. Ціль, проголошена Р. Ніксоном в 1970 році, стала визначальною у федеральній програмі фінансової допомоги студентам: „Учень, який хоче навчатися в коледжі, але не має на це фінансових засобів, повинен взяти їх у борг” [4, с. 173]. У 1972 році були внесені доповнення до закону про вищу освіту, які передбачали створення Національного інституту освіти і Фонду розвитку освіти після закінчення середньої школи.

70-ті роки ХХ ст. характеризуються найвищими темпами збільшення кількості вищих навчальних закладів і студентів у США. У цей період була відкрита значна кількість державних дворічних коледжів; протягом десятиліття суттєво зросла частка державного фінансування вищої освіти – якщо в 1960 році вона складала 54,6 %, то в 1970 році – 66,3 % [3].

Наступним етапом у розвитку вищої освіти США є 80-ті роки минулого століття (президент Р. Рейган, 1981-1989 рр.). Цей період відзначається мінімізацією державного втручання в економіку і наданням пріоритету ринковим механізмам. В 1981 році бюджетним управлінням Конгресу США запропоновано комплекс заходів, які передбачали реформу податкового законодавства; збільшення витрат на науково-дослідницькі розробки; розвиток наукомістких галузей промисловості, а також підвищення кваліфікації працівників і забезпечення їх перепідготовки. Водночас було скорочено витрати на сферу освіти.

В той час чітко визначилися головні проблеми освітньої системи

Сполучених Штатів, які, насамперед, стосувалися початкової і середньої освіти. У 1981 році створено Комісію з вивчення якості освіти. Підсумком її діяльності стала публікація доповіді „Нація в небезпеці” (1983 р.), у якій відзначалася надзвичайно низька якість середньої школи. За даними експертів, знання, уміння і навички американських школярів 80-х років були значно гіршими, аніж у їх однолітків 70-х років. Саме на основі цієї доповіді прийнято програму реформування системи освіти на період до 1990 року, що передбачала централізацію системи освіти. Однак, як відзначають фахівці, ця програма не привела до очікуваних результатів [5, с. 668].

За часи свого президентства Р. Рейгану вдалося подолати економічний спад у країні і домогтися значних покращень у зовнішній політиці. Але його бачення щодо освітньої політики було досить суперечливим. Президент не тільки ухвалив рішення про скорочення витрат на освіту, а й запропонував розформувати Міністерство освіти, яке було створено в період президентства Д. Картера в 1979 році. Конгрес Сполучених Штатів і демократична партія відстояли Міністерство всупереч планам президента. Загалом сучасні дослідники вважають, що освітні реформи президента Р. Рейгана спричинили низку негативних наслідків у сфері вищої освіти США [3].

Значні зрушення у реформуванні державної освітньої політики США відбулися в роки президентства Дж.Буша-старшого (1989-1993 рр.). Проаналізувавши помилки свого попередника, Дж. Буш у передвиборчій програмі визначив сферу освіти як одну з найбільш пріоритетних і зазначив, що стане президентом, який присвятить свою діяльність освіті. Він підкреслював: „Якщо ми хочемо, щоб Америка була конкурентоспроможною в наступному столітті, ми повинні взяти на себе відповідальність за освіту кожного з нас. Якщо ми прагнемо, щоб Америка залишилася лідером, ми повинні бути попереду інноваційних освітніх процесів у світі” [3, с. 126].

На початку 90-х років була прийнята нова освітня ініціатива „Америка 2000: стратегія освіти”. Програма визначала стратегічні цілі освіти до 2000 року, а також шляхи і засоби їх досягнення. Ключовими аспектами освітньої ініціативи стали: розробка єдиного стандарту середньої освіти з п'яти основних предметів: англійська мова, математика, природознавство, історія, географія; вдосконалення системи тестування для вступу у ВНЗ та влаштування на роботу; забезпечення можливості одержання вищої освіти різних рівнів на базі середньої освіти; надання фінансової підтримки студентам-відмінникам, особливо

тим, які вивчають природничі науки; стимулювання бізнесу в проведенні наукових досліджень; розвиток нетрадиційних підходів в освіті тощо. Реалізація програми, що розпочалася 1991 року збіглася з кризою фінансово-кредитної системи та економічним спадом у країні, що призвело до скорочення асигнувань соціальної сфери, в тому числі й освіти. В цей час значно зросла вартість вищої освіти в державних навчальних закладах. Проте варто відзначити, що в 1992 році були збільшені розміри допомоги студентам з малозабезпечених сімей, про що була внесена поправка до закону про вищу освіту.

Нова епоха в розвитку системи вищої освіти США розпочалася в період президентства Б. Клінтона (1993-2001 рр.). В цей час у країні відзначався економічний підйом, значно зросли витрати на соціальну сферу. Серед основних пріоритетів державної політики Б. Клінтон проголосив інвестиції в людський капітал. У федеральному бюджеті більше однієї третини всіх витрат було заплановано на розвиток науки та фундаментальні дослідження.

Освітня політика була сформульована президентом чітко і лаконічно: „Для того, щоб американська освіта до 2000 р. стала кращою в світі нам необхідно, щоб кожна восьмирічна дитина вміла читати, кожний дванадцятирічний умів користуватися Інтернетом і мав до нього доступ, кожний вісімнадцятирічний міг учитися в коледжі, а будь-який дорослий мав можливість продовжувати свою освіту протягом всього життя” [6, с. 46].

Для вдосконалення системи освіти в 90-х роках було прийнято низку законодавчих актів і державних програм. У 1994 році – закон „Мета 2000: освіта для Америки”, в якому були розроблені стандарти середньої освіти і заходи з покращення навчальної інфраструктури: закони „Про вдосконалення шкільної освіти”, „Про працевлаштування школярів” та ін. У 1997 році – закон про податкові знижки на кредит, виділений на освіту дорослого населення і студентів; у 1998 році – закон про інвестиції в робочу силу, яким передбачалося надання працівникам широких прав з контролю за виконанням державних програм у галузі підготовки та перепідготовки кадрів, організації місцевих центрів навчання та працевлаштування.

В 1996 році в освітній системі США було впроваджено програму „Підготовка американських учнів до XXI століття: забезпечення технологічної грамотності”. Програмою передбачались широкомасштабні заходи з ефективного використання комп’ютерних технологій у початковій і середній школі для того, щоб допомогти новому поколінню школярів одержати якісну освіту і підготувати їх до нових вимог сучасної американської економіки. У результаті виконання даної програми, а також завдяки значним інвестиціям в освітні технології з боку федерального уряду, штатів, місцевих органів влади і приватних осіб, американці змогли скористатися величезними перевагами нових засобів навчання.

Пріоритетом освітньої політики США Б. Клінтон вважав поліпшення якості початкової і середньої освіти. Програма „Мета 2000: освіта для Америки” передбачала такі напрямки вдосконалення середньої школи:

підтримку об'єднань (хартій) шкіл; розвиток освітніх технологій (комп'ютеризація шкіл, забезпечення доступу до Інтернету, навчання вчителів комп'ютерній грамотності, модернізація шкіл); забезпечення безпеки шкіл (боротьба з насильством, наркоманією і дитячою злочинністю); надання змоги отримати освіту дітям з малозабезпечених сімей, дітям-інвалідам, мігрантам, представникам расово-етнічних груп; підвищення рівня грамотності учнів у сфері природничих наук, ґрунтовна математична підготовка; зменшення кількості учнів у класах; створення навчальних центрів „Освітні суспільні центри XXI століття” та ін.

Освітня політика Б. Клінтона приділяла чимало уваги й вищій школі. У щорічних бюджетах країни планувалися розміри загальних витрат на навчальні позики, кількість їх одержувачів, максимальні розміри фінансової допомоги, а також періодичне зниження відсоткових ставок. У бюджетах обумовлювалася чисельність осіб, які отримують грант Пелла, його максимальний розмір, що практично щороку підвищувався. Коли Б. Клінтон прийшов до влади, грант Пелла становив 2300 дол., тобто таку ж суму як і в 1989 році при президентстві Дж. Буша-старшого. За період діяльності Б. Клінтона розмір гранта Пелла зріс до 3300 дол. [7, с. 48].

Адміністрацією Б. Клінтона були запроваджені нові види фінансової допомоги у сфері вищої освіти. Зокрема, найкращим випускникам середніх шкіл надавалася президентська почесна стипендія (Presidential Honors Scholarships). У 1997 році 5 % учнів середніх шкіл отримали цю стипендію у розмірі 1000 дол. Для студентів з малозабезпечених сімей були запроваджені гранти додаткових можливостей (Supplemental Educational Opportunity Grants) [8, с. 81].

Особлива увага приділялася федеральній програмі роботи зі студентами. Президент запропонував суттєво розширити програму таким чином, щоб до 2000 року вона могла охопити 1 млн. осіб, що було зроблено вже в 1999 році. Освітня політика Б. Клінтона також торкалася таких питань як підготовка абітурієнтів до вступу у ВНЗ, особливо дітей з малозабезпечених сімей; відвідуваність і успішність у навчальних закладах, зокрема етнічних; дистанційна освіта; безперервне навчання і т.д.

Низка дослідників вважає, що за президентства Б. Клінтона вищій школі було приділено значно більше уваги, ніж за всіх попередніх президентів. Б. Клінтоном ставилося досить сміливе завдання: до початку XXI століття зробити вищу освіту такою ж доступною, як і середня. При цьому середній рівень освіти в країні планувалося збільшити до 14 років навчання (у 1998 році він становив 12,8 років). Але, в зв'язку з низькою

якістю середньої школи, вирішення проблеми доступності вищої освіти було тимчасово призупинено [9, с. 4].

В цілому державна політика президента Б. Клінтона вважається соціально-спрямованою. Навіть традиційні для передвиборних кампаній економічні проблеми були відхилені ним на задній план, а насамперед вирішувалися питання освіти, охорони здоров'я і соціального забезпечення.

Таким чином, аналіз формування і реалізації державної освітньої політики США другої половини ХХ століття представляє для нас не тільки теоретичний інтерес, а й практичну цінність. В той же час, динаміка розвитку вищої школи США за досліджуваний період демонструє низку суттєвих проблем і тривожних тенденцій, які є актуальними для сучасних українських реалій: скорочення державного фінансування вищої освіти (за президентства Р. Рейгана); перенасичення вищої школи елективними курсами, що послаблюють ідею концептуальної, систематичної освіти; захоплення тестуванням і гігантоманією університетів; державне регулювання і підтримка вищої школи, з одного боку, і збереження „академічної свободи”, з іншого. Проте складний, суперечливий, але творчий шлях розвитку американської вищої школи має велике значення для визначення стратегії і тактики реформування вищої освіти в нашій країні.

Список використаної літератури

- 1. Kerr C.** The Great Transformation in Higher Education, 1960-1980 / C. Kerr. – Albany: State Univ., of N.Y. Press, 1991. – 379 p.
- 2. Филлипова Л. Д.** Высшая школа США / Л. Д. Филлипова. – М: Наука, 1981. – 328 с.
- 3. Каверина Э. Ю.** Тенденции развития высшего образования США : дисс. ... канд. пед. наук: 08.00.14 «Мировая экономика» / Э. Ю. Каверина. – М., 2007. – 246 с.
- 4. Millard R. M.** Today's Myths and Tomorrow's Realities / R. M. Millard. – S. F.: Oxford, Jossey-Bass, 1991. – 276 p.
- 5. Фишер С.** Экономика / С. Фишер, Р. Дорнбуш, Д. Шмалензи. – М.: Наука, 1993. – 864 с.
- 6. Багаутдинова Н. Г.** Высшая школа сегодня и завтра. Пути преодоления кризиса / Н. Г. Багаутдинова – М.: Экономика, 2003. – 426 с.
- 7. Budget of the U.S. Government.** Fiscal year 2001. – U.S. Gov. pr.off., 2000. – 421 p.
- 8. Budget of the U.S. Government.** Fiscal year 1997. – U.S. Gov. pr.off., 1996. – 182 p.
- 9. Economic Report of the President.** - U.S. Gov. pr.off., 1999. – 449 p.

Стойка О. Я. Державна політика США у сфері вищої освіти (друга половина ХХ-го ст.)

Аналіз формування і реалізації державної освітньої політики США другої половини ХХ століття представляє для нас не тільки теоретичний інтерес, а й практичну цінність. У статті досліджено окремі аспекти формування та реалізації державної освітньої політики США другої половини ХХ ст., виокремлено основні етапи цього процесу. Здійснено

аналіз нормативно-правових актів щодо реформування системи вищої освіти, визначено основні досягнення та недоліки їх впровадження. Складний, суперечливий, але творчий шлях розвитку американської вищої школи має велике значення для визначення стратегії і тактики реформування вищої освіти в нашій країні.

Ключові слова: державна освітня політика США, реформування вищої освіти, вищі навчальні заклади.

Стойка О. Я. Государственная политика США в сфере высшего образования (вторая половина XX в.)

Анализ формирования и реализации государственной образовательной политики США второй половины XX века представляет для нас не только теоретический интерес, но и практическую ценность. В статье исследованы отдельные аспекты формирования и реализации государственной образовательной политики США второй половины XX в., выделены основные этапы этого процесса. Осуществлен анализ нормативно-правовых актов по реформированию системы высшего образования, определены основные достижения и недостатки их внедрения. Сложный, противоречивый, но творческий путь развития американской высшей школы имеет большое значение для определения стратегии и тактики реформирования высшего образования в нашей стране.

Ключевые слова: государственная образовательная политика США, реформирование высшего образования, высшие учебные заведения.

Stoyka O.Y. State U.S. policy in the sphere of higher education (the second half of the twentieth century)

Analysis of the formation and implementation of government education policy the United States of the late twentieth century is of not only theoretical interest⁶ but also has particular practical value. The article examines some aspects of the formation and implementation of the U.S. public education policy in the second half of the twentieth century. The main stages of this process are selected. The analysis of regulations to reform the higher education system is made, the main achievements and shortcomings of their implementation are determined. Complex, contradictory, but career development of American higher education is of great importance for the strategy and tactics of the reform of higher education in our country.

Key words: state educational policy of the USA, reform of higher education, higher education.

Стаття надійшла до редакції 03.07.2012 р.

Прийнято до друку 31.08.2012 р.